

ZAKAR ANDRÁS*

A joghallgatók pályairányulásának érzelmi összetevői

Az egyetemi hallgatók jogi pályákra való minél eredményesebb felkészítése érdekében fontos részleteiben is megismerni pályairányulásuk érzelmi sajátosságait. Ehhez tudni kell a fiatalok pályaválasztási folyamatának főbb állomásait, összetevőit és mechanizmusait, amelynek alapján az affektív működés alaposabban megismerhető, és egyben sikeresen fejleszthető is lehet.

I. Az érzelmekről

Bevezető fejezetünk első részében az érzelmekre vonatkozó különféle fogalmak értelmezésével, a nevezett témakör elméleti összefüggéseivel, kiemelten pedig az érzelmi intelligencia kérdéseivel foglalkozunk. Ezt követően áttekintjük az érzelmek funkcióit, majd az érzelmek kifejeződésére utalunk, különös tekintettel azok kommunikációban játszott szerepére kívánunk rámutatni.

1. Az érzelem fogalma – érzelem-elméletek – érzelmi intelligencia

A pszichológiai szakirodalom szerint az érzelem fogalmának meghatározása meglehetősen összetett feladat, így sokféle kísérlet született a definíció megalkotására.

*Kleinginna és Kleinginna*¹ az érzelmeket a szubjektív és objektív tényezők közötti „összjáték bonyolult halmazainak” tekinti. Szerintük ezeket az idegi és a hormonális rendszerek közvetítik, s az ún. összjáték növelheti az érzelmi élményt, kognitív folyamatokat indíthat be, fokozhatja a fiziológiai aktivitást, s összegezetten cél által irányított és alkalmazkodó viselkedést eredményezhet. *Fischer, Shaver és Carnochran* koncepció-

* c. egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem

¹ KLEINGINNA, R. PAUL – KLEINGINNA, M. ANNE: *A Categorized List of Emotion Definitions, with Suggestions for a Consensual Definition*. *Motivation and Emotion*. Vol 5, No. 4, 1981. 345–379. pp.

ciója² alapján az érzelmek egységes rendszerként írhatók le, amelyben szerepet játszhathatnak a fiziológiai folyamatok, a kognitív összetevők, a cselekvési hajlandóság, a szubjektív érzések, sőt az instrumentális viselkedés is. Felfogásuk szerint az érzelmek kategóriákba rendeződnek, mivel nincs olyan egyetemleges jellemzőjük, amely minden érzelemre meghatározó lenne.

Az érzelmek klasszikus elméletei alapvetően háromféle (perifériális – centrális – kéttényezős) irányt jeleznek.³

Az érzelmek perifériális felfogását képviselő *James és Lange* szerint az érzelmi élmény a külső eseményre adott válasz észleléséből származik. Tehát a környezet nem közvetlenül, hanem a testi változásokon keresztül vált ki érzelmi élményt.

Az érzelmek centrális elmélete viszont megkérdőjelezte a vegetatív reakciók észlelésének az érzelmi élményben betöltött szerepét, mert a vegetatív változások túl lassúak ahhoz, hogy önmagukban az érzelmek forrásai legyenek.

Az érzelme kéttényezős elmélete a vegetatív aktivációs állapot, az *arousal* kognitív magyarázatát hangsúlyozza. Eszerint az érzelmek az általános vegetatív aktivációs szint megváltozásával járnak, és minőségüket az határozza meg, hogy hogyan magyarázzuk ezt a változást. A magyarázatban szerepet kapnak az aktuális helyzet jellemzői és a korábbi tapasztalatok egyaránt.

Az érzelme napjaink kutatásának egyik fő iránya az *érzelmi intelligencia* témája köré csoportosul, amelynek fogalma mintegy negyedszázaddal ezelőtt kezdett igazán elterjedni, mivel egyre inkább felismerték annak a jelentőségét is a mindennapi életben. Az érzelmi intelligencia fogalom először *John D. Mayer és Peter Salovey* tanulmányaiban jelenik meg 1990-ben, az ő modelljük az érzelmi információk megértését, az érzelmekkel való érvelést tartja a legmeghatározóbb tényezőnek.

Az érzelmi intelligencia lényegében az a képesség, amelynek segítségével saját és embertársaink érzelmeit felismerjük, azonosítjuk, értelmezzük és kezeljük. Érzelmi intelligenciánk hatást gyakorol az emberi kapcsolataink minőségére, a stresszel szembeni magatartásunkra és tanulási eredményességünkre, sőt pályafejlődésünk menetére is. Az utóbbi időben számos mérőeszközt dolgoztak ki annak érdekében, hogy az intelligenciahányadoshoz (IQ) hasonlóan mérni lehessen az érzelmi hányadost (EQ).

2. Az érzelmek funkciói

Az érzelmeket funkcióik szerint három csoportba sorolhatjuk: az evolúciós folyamatban; a kognitív összetevőkben és a viselkedésszabályozásban betöltött szerepük alapján.

Plutchik szerint az érzelmek adaptív válaszokkal kapcsolódnak össze, amelyek növelik az egyén túlélési esélyeit azzal, hogy az adott helyzetben a legmegfelelőbb választ hívják elő, valamint az érzelme kifejezésén keresztül jelzést is szolgáltatnak a cselekvés szándékáról.

² FISCHER, W. KURT – SCHAVER, R. PHILLIP – CARNOCHRAN, PETER: *How Emotions Develop and How they Organise Development*. Cognition and Emotion. Vol 4, No. 2, 1990. 81–127. pp.

³ CSÉPE VALÉRIA – GYÖRI MIKLÓS – RAGÓ ANETT: *Általános pszichológia 1-3. – 3. Nyelv, tudat gondolkodás*. Budapest, 2008. 215. p.

Az érzelmek kognitív folyamatokban játszott szerepével összefüggésben *Bower* az emlékezetet emeli ki. Felfogása szerint ebben az összefüggésben az emlékezet mintegy hálóként jelenik meg, amelynek csomópontjaiban fogalmak és sémák működnek, és ezeket az egyes pontokat aktivációk kötik össze. Így a régi emlékek felidézése is aktiválhatja a hozzá kapcsolódó érzelmi állapotot azzal a céllal, hogy az adott környezethez sikeresebben tudjunk alkalmazkodni.

Az érzelmek a viselkedést is jelentős mértékben szabályozzák, főként az inger-válasz kapcsolat rugalmasabbá tételében. Így lehetővé teszik a kidolgozottabb alkalmazkodást, a komplex ingerek gyorsabb feldolgozását és a kompetens válasz megjelenítését.

Scherer szerint az érzelem egyik fontos funkciója a külső és belső ingerek folyamatos értékelése. Az ún. *anticipátoros érzelmek* speciálisak, mivel a cél milyenségének elképzelése által kiváltott érzelmek. Ezek tehát nem valós, hanem elképzelt történéshez kapcsolódnak. Ha erősségük elér bizonyos szintet, abban az esetben egy akaratilag indul be, amely a cél felé terel, s általa kialakul a cselekvésre biztató szándék.

Összegezve az érzelmek végül cselekvésre mozgósítanak, ugyanakkor az eredményekkel kapcsolatos érzelmek egyben visszajelentést is nyújtanak magáról a cselekvésről, főként annak eredményességéről, befolyásolva ezzel a későbbi viselkedést.⁴

3. Érzelmek kifejezése – kommunikáció

Az érzelem kifejezését több tényező határozza meg. A biológiai és a kulturális determinánsokon túlmenően fontos szerepet kap az érzelemkifejezésben a visszajelentés is.

Darwin ugyancsak vizsgálta az érzelmek kifejezését, s arra a megállapításra jutott, hogy az érzelemkifejezés elsődleges szerepe a cselekvésre való felkészítésben összegezhető. Ezek az információk befolyásolják az egyén és a faj túlélését is. Szerinte az érzelmek belső, öröklött tendenciák, a tanulás nem játszik bennük szerepet. Ezt azzal magyarázta, hogy bizonyos érzelemkifejezések már az újszülötteknél megjelennek, valamint nagyon hasonlóak azok az egymással sosem érintkezett népcsoportok körében is.

Buck véleménye szerint az érzelmek saját belső állapotainkat jelzik, ugyanakkor fontos információt szolgáltatnak azok belső állapotairól, akik érintkezésbe lépnek velünk. Az érzelemkifejezés ugyanakkor kulturálisan is szabályozott, mivel az adott kultúra nagyban befolyásolja, hogy milyen helyzetben milyen érzelmek mutathatók ki.

A visszajelentési hipotézis szerint az érzelem kifejezése erősíti az érzelem élményét, a kifejezés elnyomása pedig csillapítja azt. Az e tárgykörben végzett kutatások szerint mások érzelemkifejezését kisebb intenzitással, általában nem tudatosan utánozzuk. Az így átvett érzelemkifejezés a visszajelentési folyamatok során befolyásolja érzelmi állapotunkat. Ez azt az elképzelést erősíti, hogy az érzelmek lényegi eleme a *kommunikáció*.⁵

⁴ CSÉPE – GYÖRI – RAGÓ 2008, 226. p.

⁵ CSÉPE – GYÖRI – RAGÓ 2008, 248. p.

II. Az érzelmek szerepe a pályafejlődés folyamatában

A pályalélektan klasszikus felfogása szerint az érzelmek elsősorban diszpozícióként jelennek meg a pályafejlődés során. Ezek az affektív képződmények hajlamossá tesznek bennünket arra, hogy az egyes pályák elérése érdekében tett különféle irányulásainkat, választásainkat, állásfoglalásainkat és célirányos cselekvéseinket érzelmileg elfogadott módon és formában tegyük.

A pályaezrelem a pályából kiinduló, illetve arra irányuló érzelmünk. Ezt elég nehéz elválasztani a pályával kapcsolatos érzelmeinktől, mint például az adott pályán végzett munka révén előállt örömtől, amelyet a pályatevékenység során élünk meg, vagy annak akadályozása által kiváltott negatív érzelmektől (félelem, elkeseredés, düh stb.).

A pályatevékenységet alakító és befolyásoló érzelmek lényegesen szorosabb kapcsolatban állnak a különféle értékekkel és a célokkal, mint ahogyan ezt az érzelmekről általában megfogalmazzák. A személyiség számára elsősorban a tudatosság a legfontosabb, főleg a nagy pályacélok és feladatok fontosságának az elmélyítése, amely mindenkor az emocionális részvétel intenzitását vonja maga után. Ez kedvező esetben jelentős örömforrást nyújt, amely a pályával kapcsolatos érzelmeket elmélyíti, kiterjeszti, s egyben arra serkent, hogy ezeket a pozitív érzéseket újra és újra átéljük. A pályatevékenységet leginkább alakító és alapvetően befolyásoló érzelmek közül jelentős összetett affektív képződmények az *alkotás öröme* és a *pályasiker által átérzett öröm*, amely végül az *önmegvalósításban* manifesztálódik.⁶

1. A pályatevékenység alapvető érzelmei

Csirszka nyomán a pályatevékenység szempontjából kiemelkedő jelentőségű négy, igen bonyolult, többszörösen összetett és dinamikus érzelem: a munkaöröm, a hangulat, az affektusok és az érzület.

A *munkaöröm* természetes lelki állapot, amelyben az egészséges személyiség megfelelő pályatevékenysége folyik. Amennyiben ez hiányzik, vagy számottevően csökken, akkor ez a pályatevékenység kisebb-nagyobb zavarában is megmutatkozik. A munkaöröm összetevői a funkcióöröm, a munkacélok értékeivel való azonosulás, a munka életszerűségében folyton megújuló élményszerűség és élménygazdagodás, a munkasiker és legsajátosabban (és leghatékonyabban) a produkcióban születő alkotás és azzal járó alakítás öröme.

A *hangulat* jelentősége ugyancsak számottevő, vagyis a lelki állapotunkon és élményeinken átható, azt színező tónus-állapot jellege. A hangulat nagy része tünékeny, azonban az alaphangulat mindig egyfajta viszonylagos állandósággal jellemzi a személyiséget. Hatékonyság szempontjából az előbbieknél is nagyobb a jelentősége az *affektusoknak*. Az indulatok erőteljesebben és gyakran türelmetlenebbül szólnak bele a pályatevékenységet végző ember lelki állapotába, és ezen keresztül magába a tevékenységbe is. Kedvező esetben az indulatok bátorító, serkentő hatásúak, kedvezőtlen esetben pedig éppen fékezőek.

Az *érzületek* a személyiség mélyén ható, viszonylag állandó és ideológiailag megalapozott érzelmi irányulás-állapotok. Köztük a pályatevékenység szempontjából ki-

⁶ SZILÁGYI KLÁRA: *Pályalélektan*. Gödöllő, 2011. 45. p.

emelkedő jelentőségű a hivatásérzet. A kedvezőtlen érzület például a munkatevékenységben a semmittevésnek és lustaságnak, a munka iránti ellenszenvnek a forrása lehet.⁷

2. Az érzelmi kiegyensúlyozottság és kiegyensúlyozatlanság

Az egyén szociális érettségét gyakran összekapcsolják az érzelmi kiegyensúlyozottsággal. Alapvető ugyanis, hogy a szociálisan érettnek tekinthető ember magatartásában megfelelően érvényesüljön a megfontoltság és a következetesség a kiszámíthatatlan megnyilvánulásokkal szemben.

A jogi pályák magas szintű követelményeket támasztanak a gyakorlóikkal szemben. Az önszabályozási funkció a szakmai képzés időszakában is folyamatosan fejlődik az egyén és környezete viszonylatában. A magatartás irányításához akaraterő, kitartás, felelősségvállalás stb. szükséges, de ismerni kell azokat a tényezőket is, amelyek hatást gyakorolnak a viselkedésre, hogy e faktorokat ugyancsak változtatni tudja az egyén a kívánt eredmény elérése érdekében.

A pályafejlődés olyan folyamat, amelyet egyrészt a pályakövetelmények határoznak meg, ahol kifejezésre jutnak a társadalmi igények, másrészt a foglalkozási szerephez tartozó normák, amelyek a hagyományokon nyugvó szakmai mintákból fakadnak.

Az előzőek alapján nyilvánvaló, hogy megfelelő érzelmi kiegyensúlyozottság nélkül nagyon nehéz a pályával való előzetes azonosulás biztosítása.⁸

3. Az érzelmek szabályozottsága és szabályozatlansága

A pályatevékenység affektív rendszerének megfelelő működéséhez elengedhetetlen az érzelmek bizonyos szintű kiegyensúlyozottsága. Ugyanakkor az érzelmi élet mindig a kiegyensúlyozottság és a kiegyensúlyozatlanság dinamikájában tükröződik, amely a pályatevékenységet is alapvetően befolyásolja.

A személyiség fejlődéséből és az életkori sajátosságokból következően az emocionális működésben számos veszély mutatkozhat. Ennek egyik oka az *illúzióképződés*, amely az életútban felhalmozódik. Ezeket a torzulásokat a személyiség nem tudja a realitásban megvalósítani. Így a valóságra dőbbenés emocionális velejárási konfliktusokat (indulatkitörést, kedélyzuhanást, megrendülést) hozhatnak létre, amelyek elégedetlenség vagy elégedetlenség érzetté, következésképpen az életpálya harmóniájának felbomlásához vezethetnek.

Az átlagosnál magasabb szintű *emocionális érzékenység* ugyancsak negatív következményekkel járhat, amely az érzelmi hatások felfogásának alacsony küszöbértékéből következik, s ez együtt járhat a személyiség szerkezetének megnövekedett áthatolhatóságával és a védekező reakciók hiányával is.

Az *érzelmi labilitásnak* a pályamagatartásban messze ható következményei lehetnek. Ilyen esetben a kiszámíthatatlanság jellemzi a személyiség reakciót, amely növeli a

⁷ CSIRSZKA JÁNOS: *A személyiség munkatevékenységének pszichológiája*. Budapest, 1985. 215. p.

⁸ ZAKAR ANDRÁS: *A joghallgatók pályával való azonosulásának pszichológiai sajátosságai*. In: Szabó Imre (szerk.): *Ius et legitimitatio*. Tanulmányok Szilbereky Jenő 90. születésnapja tiszteletére. Szeged, 2008. 358. p.

környezettel keletkező konfliktusok esélyét. Az érzelmi labilitásnak speciális formája az *érzelmi túlfűtöttség*, amely túlzott érzelmi befolyásolhatóságon alapul. Ez lényegében a stabilitás hiányát jelenti, amely az érzelmi telítettségben és fokozott feszültségben mutatkozhat meg.

Az *érzelmi merevség* az érzelmi labilitás ellentéte, amely a rugalmasság, az életszerű alkalmazkodás és fejlődőképesség elégtelenségében, illetve hiányában nyilvánul meg. Ebbe a csoportba tartoznak az érzelmi folyamatok elmechanizálódásai, az érzelmi egyoldalúságok, a beállítódás emocionális alapjainak a beszűkülése stb. Az érzelmi merevség következtében az ember a munka világát színtelennek és unalmasnak látja, így cselekedeteiben az örömmélmény kevéssé jelentkezik.⁹

III. A joghallgatók érzelmi pályairányulásukkal összefüggésben

Dolgozatunk e részében bemutatjuk és értékeljük a joghallgatók körében végzett vizsgálataink alapján – a pályairányulással összefüggésben – az érzelmi összetevők megítélését. Elsőként a vizsgálat kereteit ismertetjük, majd a jogi pályák választásának indítékait tárgyaljuk az affektív hatások alapján, s végül a fiatalok pályairányulását befolyásoló emocionális komponensek rendszerét elemezzük.

1. A minta bemutatása

2016-ban az őszi félév során a „Jogi pályák pszichológiai követelményei” című fakultatív kollégium keretében írásbeli és szóbeli vizsgálatokat végeztünk a hallgatók körében a jogi tanulmányaikhoz, továbbá a későbbi pályájukhoz kapcsolódó érzelmi hatások alakulásáról. A kutatásban 20 személy vett részt, közülük 12 nő és 8 férfi. A hallgatók fele az egyetemi tanulmányaik közepén járt, a többiek negyed- és ötödévesek voltak.

A hallgatók háromnegyede középiskolásként, illetve a továbbtanulásra jelentkezés időszakában döntött a jogi tanulmányok mellett. Két-két személy az általános iskolát és a korai gyermekkort jelölte meg a jogi pályaválasztási elhatározásának kialakulásaként, egy fő pedig már a felsőoktatási tanulmányait módosítva választotta a jogi irányt.

A vizsgálatban részt vett hallgatók körében a jogi tanulmányokról kialakított korábbi elképzeléseik az egyetemi oktatás során *nagyrészt (75%-ban)* megvalósultak, három személy ezt *közepesnek* vélte, míg 1-1 fő *kismértékűnek*, illetve *teljes egészében* megvalósultnak értékelte.

2. A jogi pálya választásának affektív indítékai

A jogi tanulmányok választását valamennyi hallgató esetében többféle hatás együttesen alakította. A hallgatói válaszok alapján döntően a *humán beállítódás* szerepét, valamint

⁹ CSIRSZKA 1985, 226. p.

a rokonok és az ismerősök befolyásoló hatását kell kiemelnünk. Kedvezőnek tekinthetjük, hogy a többség a felkészültsége és az önismerete alapján választotta a jogi irányt, valamint társadalmilag megbecsültnek ítéli a jogi pályákat. Többen azt emelték ki, hogy szakmai felkészültségükkel szeretnék hozzájárulni az emberek életminőségének javításához. Az anyagi biztonság és a megfelelő jövedelem ugyancsak szerepelt az indoklásaik felsorolásában.

Jelenleg a megkérdezettek közül 15 hallgató *ügyvéd*, 3 *ügyész* és 2 *bíró* szeretne lenni. A korábbi (általános- és középiskolai) pályaválasztási elképzelésükhöz képest ez jelentősen, az egyetemi tanulmányaik megkezdéséhez viszonyítva csak részben eltérő. A jogi tanulmányaik során a későbbi elhelyezkedésre vonatkozó változtatásokat főként a szaktárgyak ismeretanyaga, valamint az előírt szakmai gyakorlatokon szerzett benyomások és tapasztalatok idézték elő, illetve befolyásolták.

Az érzelmi viszonyulás tekintetében elmondható, hogy valamennyi hallgató esetében erős affektív hatást vált ki a leendő pályatevékenységük anticipált megélése. Ez inkább pozitív töltést jelez, bár a kedvező feszült állapot is – tartós jelenlét esetén – akár gátolhatja a sikeres felkészülés és a kedvező ráhangolódás eredményességét.

3. A pályairányulást befolyásoló érzelmi területek

A joghallgatók pályairányulását a különböző érzelmek komplex módon áthatják és befolyásolják, amelynek minél részletesebb megismerése jelentősen hozzájárulhat a fiatalok eredményes szakmai felkészítéséhez.

A vizsgálataink alapján erőteljes érzelmi működés jön létre a hallgatók lelki életében, amikor a választott szakterületükre gondolnak. Ennek leginkább két pólusa figyelhető meg: az első a reményteljes várakozás révén megjelenő pozitív érzelmek csoportja, a másik a bizonytalanság révén egyfajta mérsékelt és egyben folyamatos szorongás. Ugyanis konkrét tapasztalat nélkül csupán elképzeléseik lehetnek a későbbi elhelyezkedési esélyeikről, a tényleges munkavégzés tartalmi összetevőiről és nem utolsósorban a leendő munkahely tárgyi és személyi körülményeiről.

A hallgatók által adott válaszok összesítése szerint a pályairányulásukkal összefüggő érzelmeik elég változatos képet mutatnak. A hallgatók többsége (77,5%) fontosnak gondolja az érzelmek szerepét a pályairányulásuk kialakítása során.

Az adatok elsődleges áttekintése alapján megállapíthatjuk, hogy a nők sokkal jelentősebb szerepet tulajdonítanak az érzelmi összetevőknek, mint a férfiak. Ezen kívül továbbá az is szembetűnő, hogy a bírói-ügyészi pályakör esetében differenciáltabb megítélés, míg az ügyvédi pályára készülőkénél az érzelmek szerepe kevésbé preferált.

Az általános képet nyilván tovább finomítja és részletezi, amennyiben az egyes érzelmi területek megítélését elemezzük.

1. sz. táblázat

A munkaöröm (N=20)

Fontosság	%
Egyáltalán nem	-
Kevésbé	
Közepesen	5,0
Eléggé	50,0
Nagymértékben	45,0

A *munkaöröm* a hallgatók többségénél jelentős helyet foglal el a lelki működésük rendszerében, mivel a válaszolók mintegy háromnegyede fontos összetevőnek ítélte meg későbbi foglalkozása során az ott végzett munka nyújtotta örömet. Ezen a téren nem tapasztaltunk különösebb eltérést sem a nemek szerinti bontásban, sem a potenciális jogi foglalkozások viszonylatában.

2. sz. táblázat

Az alkotás öröme (N=20)

Fontossága	%
Egyáltalán nem	-
Kevésbé	5,0
Közepesen	25,0
Eléggé	35,0
Nagymértékben	35,0

Meglepő és elgondolkodtató, hogy az *alkotás öröme* összességében kevésbé preferált a hallgatóink körében, mint az a *munkaöröm* kedvező mutatói alapján elvárható lett volna. Elsősorban a jobb tanulmányi eredményt elért, valamint a végzős fiatalok körében kapott magasabb szintű értékelést az anticipált pályatevékenységükhöz kapcsolódó alkotás emocionális vetülete.

3. sz. táblázat

Esztétikai öröm (N=20)

Fontossága	%
Egyáltalán nem	-
Kevésbé	5,0
Közepesen	35,0
Eléggé	40,0
Nagymértékben	20,0

Az *esztétikai öröm* elvárása a hallgatók leendő pályatevékenységében alacsony szinten jelent meg. Kizárólag néhány nő értékelte magasan ezt a területet, a férfiak esetében viszont itt jórészt a kevésbé és a közepes kategóriák voltak túlsúlyban. Mindez azt jelzi, hogy a személyiség affektív szférája a fiatalok körében nem eléggé kiegyensúlyozott, holt e korosztály lelki működésének fontos elemei lennének az emocionális összetevők is.

4. sz. táblázat

Erkölcsei öröm (N=20)

Fontossága	%
Egyáltalán nem	-
Kevésbé	5,0
Közepesen	20,0
Eléggé	45,0
Nagymértékben	30,0

Az *erkölcsi öröm* az esztétikumhoz hasonlóan szerényebb megítélést kapott a hallgatói válaszok alapján. Talán ennél a dimenzióval jelentkezett legkifejezöbben a különböző jogi pályák felé irányuló értékelése. A bírói és az ügyészi pályára készülöknél az erkölcsi elismerés emocionális háttéré meghatározó, addig az ügyvédjelöltek körében ez a szempont sokkal kevésbé mutatkozott lényegesnek.

5. sz. táblázat

A munkakörülmények érzelmi légköre (N=20)

Fontossága	%
Egyáltalán nem	-
Kevésbé	-
Közepesen	10,0
Eléggé	40,0
Nagymértékben	50,0

Az egyetemi hallgatók válaszai alapján meglepő, hogy a későbbi munkahelyük körülményeinek (döntően tárgyi) feltételeit preferálták legmagasabb értékben. A válaszadók mintegy 90%-ban eléggé, illetve nagyon fontosnak vélték ezt az elvárást. Ugyanakkor elmondhatjuk, hogy ebben az esetben nem tapasztaltunk lényeges eltérést sem a nemek között, sem a különféle jogi pályák esetében.

6. sz. táblázat

A munkatársi kapcsolatok érzelmi töltése (N=20)

Fontossága	%
Egyáltalán nem	-
Kevésbé	5,0
Közepesen	20,0
Eléggé	30,0
Nagymértékben	45,0

A válaszok alapján szintén elgondolkodtató, hogy a hallgatók a *munkatársi kapcsolatok érzelmi összetevőit* kevésbé tartották fontosnak a tárgyi környezethez képest. Nemek viszonylatában itt jelentős az eltérés, mivel a nők lényegesen fontosabbnak ítélték a munkatársak közötti jó érzelmi kapcsolatokat, mint a férfiak. A szóbeli megkérdezések során a férfiak ugyan meghatározónak tartották a munkatársak közötti együttműködést, de nem az emocionális összetevők mentén.

A kutatásunk alapján megállapíthatjuk, hogy az általunk vizsgált joghallgatók (N=20) érzelmi preferenciái pályairányulásukkal összefüggésben differenciáltak, amelyek a fiatalok érzelmi beállítódása, emocionális sajátosságai és affektív magatartása alapján jellemezhetők.

A hallgatók pályairányulásukkal összefüggő érzelmei elég változatos képet mutatnak, többségük (77,5%) fontosnak gondolja az érzelmek szerepét a szakterületük kialakítása során. Az adatok alapján megállapíthatjuk, hogy a nők sokkal jelentősebb szerepet tulajdonítanak az érzelmi összetevőknek, mint a férfiak. Ezen kívül szembetűnő még az is, hogy a bírói-ügyészi pályakör esetében árnyaltabb a megítélés, míg az ügyvédi pályára készülőkénél az érzelmek szerepe kevésbé preferált.

Az általános képet nyilván tovább részletezi, amennyiben az egyes érzelmi területek (munkaöröm, alkotás öröme, esztétikai érzélem, erkölcsi érzélem, munkahelyi érzélem, munkatársi érzélem) megítélését elemezzük.

Vizsgálataink jelzik, hogy a joghallgatók pályairányulással kapcsolatos érzelmeinek felkeltése és figyelemmel kísérése az egyetemi képzés során egyre fontosabb feladatunk, amelynek részletes kimunkálása további szaktudományos kutatásokat igényel.